

Борис Лесик¹**Військовий потенціал держав Центральної та Східної Європи
як чинник посилення військової суб'єктності Європейського Союзу**

Досліджено роль держав Центральної та Східної Європи у формуванні та посиленні військової суб'єктності Європейського Союзу. Розглянуто трансформацію країн регіону від «периферії» до «безпекового фронтиру» ЄС в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Проаналізовано військовий потенціал Польщі, Чехії, Угорщини, Словаччини, Румунії, Болгарії, Литви, Естонії та Латвії, а також їхню участь у проєктах Постійної структурованої співпраці (PESCO). Визначено розподіл сфер спеціалізації та відповідальності держав регіону. Польща виступає регіональним лідером за обсягом сухопутних сил; Чехія, Угорщина, Словаччина, Румунія та Болгарія забезпечують технологічне підґрунтя для оборонної інтеграції через розвиток військово-промислових комплексів; держави Балтії спеціалізуються на протидії кіберзагрозам та гібридним атакам. Встановлено, що держави ЦСЄ поступово переорієнтовуються із «споживачів» до активних учасників системи колективної оборони, що засвідчує їхню стратегічну цінність для Європейського Союзу.

Ключові слова: Польща, Латвія, Литва, Естонія, Чехія, Румунія, Угорщина, Болгарія, Словаччина, військовий потенціал, Європейський Союз, військова суб'єктність ЄС, російсько-українська війна, НАТО, безпека.

Borys Lesyk¹**Military Potential of Central and Eastern European States
and Its Significance in Strengthening the EU's Military Actorness**

The role of Central and Eastern European states in the formation and strengthening of the European Union's military actorness was researched. The transformation of the region's countries from the “periphery” to the “security frontier” of the EU under conditions of Russia's full-scale invasion of Ukraine was examined. The military potential of Poland, the Czech Republic, Hungary, Slovakia, Romania, Bulgaria, Lithuania, Estonia, and Latvia, as well as their participation in Permanent Structured Cooperation (PESCO) projects, was analyzed. The distribution of specialization areas and responsibilities among the region's states was identified. Poland acts as a regional leader in terms of land forces; the Czech Republic, Hungary, Slovakia, Romania, and Bulgaria are providing the technological foundation for defense integration through the development of military-industrial complexes; the Baltic states specialize in countering cyber threats and hybrid attacks. It was established that the CEE-SEE states are gradually reorienting themselves from “consumers” to active participants in the collective defense system, which attests to their strategic value for the European Union.

The approaches used by states in the region to increase their military potential under the influence of external threats, develop their military-industrial complexes, and their cooperation within the EU in the defense sector are analyzed. The conclusion is made that both during the continuation of the Rus-

¹ Аспірант освітньої програми «Міжнародні відносини», кафедра політології та міжнародних відносин, Інститут гуманітарних і соціальних наук, Національний університет «Львівська політехніка», Україна. Postgraduate student of the 1st year of the educational program “International Relations” at the academic level “Doctor of Philosophy”, Department of Political Science and International Relations of the Institute of Humanities and Social Science, Lviv Polytechnic National University, Ukraine.
E-mail: borys.a.lesyk@lpnu.ua; <https://orcid.org/0009-0006-8645-9403>.

sian-Ukrainian war and in case of its termination or partial freezing, the role of the Central and Eastern European states in the sphere of defense and security will increasingly grow, both due to their proximity to the Russian Federation and due to these states' desire to secure their national interests at the level of state policies and international interest in ensuring collective security within NATO and economic-political stability within the EU.

Keywords: Poland, Latvia, Lithuania, Estonia, Czech Republic, Romania, Hungary, Slovakia, Bulgaria, military potential, European Union, EU military actorness, Russian-Ukrainian war, NATO, security.

Актуальність теми дослідження. Повномасштабне вторгнення Росії на територію України у 2022 році остаточно змінило європейську безпекову архітектуру, що у свою чергу змусило держави ЄС переглянути свої підходи до формування колективної оборони. Водночас популістична та ізоляціоністська політика, яку проводить президент США Д. Трамп, змушує європейські держави все тісніше співпрацювати у сфері оборони та безпеки. В рамках цього, визначну роль у процесі формування військової суб'єктності ЄС відіграють держави регіону Центральної та Східної Європи (ЦСЕ) – а саме Польща, Чехія, Угорщина, Словаччина, Румунія, Болгарія, Литва, Естонія, Латвія. Ці держави завжди розглядалися державами Західної Європи як «периферія» ЄС не лише в географічному, але й головну у політичному та безпековому вимірі. Таким чином, російсько-українська війна та зміни у євроатлантичних відносинах створюють нові умови для формування «безпекового фронтиру» – стану, коли держави ЦСЕ стають рушіями безпекових ініціатив та впливають на формування нових підходів до оборони в рамках ЄС. Таким чином, визначальним чинником посилення загальноєвропейських оборонних спроможностей виступає саме військовий потенціал цих держав.

Незважаючи на існування окремих механізмів військової кооперації в рамках ЄС, таких як Постійна структурована співпраця (Permanent Structured Cooperation, PESCO) та Європейський оборонний фонд (European Defence Fund, EDF), формування колективного оборонного потенціалу на східному фланзі Європейського Союзу, який був би здатний забезпечити надійний захист ЄС від загроз, до сих пір є дискусійним питанням. Цей процес потребує високого рівня оборонної кооперації між державами регіону та синхронності їхніх військових потужностей.

Наукова проблема полягає у аналізі еволюції держав ЦСЕ від «периферії» до «безпекового фронтиру» та її впливу на формування безпекової політики ЄС. Важливим аспектом цього процесу є питання здатності держав ЦСЕ ефективно брати участь у безпекових проєктах в рамках PESCO. На сьогодні недостатньо вивченим є питання функціонування механізмів координації спільних зусиль держав регіону ЦСЕ у процесі формування мілітарної складової східного флангу ЄС. Детального аналізу потребує роль держав регіону ЦСЕ у процесі формування та розвитку військової суб'єктності ЄС.

Аналіз останніх досліджень. Джерельною базою цього дослідження стали напрацювання зарубіжних і українських вчених та аналітиків, які з'ясовують роль держав ЦСЕ у формуванні мілітарної суб'єктності ЄС. Слід виокремити дослідження Дж. Лопеса і Г. Вольфа², які розглядають вплив військово-промислового комплексу ЄС на подальшу уніфікацію в контексті формування військової суб'єктності Європейського Союзу; С. Мейера, Т. Ван-Оша та Ю. Рейкерса³, які вивчають еволюцію військових об'єднань в рамках ЄС, та А. Пука⁴, який зосередився на дослідженні ролі, яку відіграє повномасштабне російське вторгнення у процесах європейської безпекової уніфікації.

² Mejino-Lopez, J. i Wolff, G.B. (2025) "Boosting the European Defence Industry in a Hostile World", *Intereconomics*, 60(1), pp. 34–39. <https://doi.org/10.2478/ie-2025-0007>.

³ Meyer, C.O., Van Osch, T. i Reykers, Y. (2024) "From EU battlegroups to Rapid Deployment Capacity: learning the right lessons?", *International Affairs*, 100(1), pp. 181–201. <https://doi.org/10.1093/ia/iiaad247>.

⁴ Puka, A. (2024) "EU Strategic Autonomy and Defence Capabilities After the Russian Invasion in Ukraine", *EU Geopolitical Actorness in a Changing World*. Available at: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=vX5JEQAQBAJ&oi=fnd&pg=PA309&ots=jRWT31WdAN&sig=jBnl-8nFTvvR9US93HljIpgSAA&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (Accessed: 1 March 2025).

Серед українських вчених, які досліджують роль держав ЦСЄ у формуванні військового східного флангу ЄС, слід виокремити дослідження Ю. Тишкун⁵, який оцінює вплив російсько-української війни на еволюцію суб'єктності ЄС; Л. Дорош⁶, яка аналізує проблематику та перспективи функціонування PESCO у досліджуваному регіоні, В. Романика та Л. Дорош⁷, які окреслюють значення EDF, PESCO та CARD у розвитку загальноєвропейської безпекової політики та Є. Магди⁸, який розглядає концепт держав ЦСЄ та їх участь у протистоянні гібридним загрозам.

Важливими для проведення дослідження стали законодавчі акти, документи ЄС та нормативні акти окремих держав Європейського Союзу. Тут слід виділити військові стратегії Польщі⁹ та Чехії¹⁰, які є важливими джерелами для аналізу оборонних політик держав ЦСЄ. Аналіз рішення ЄС про створення PESCO¹¹, дозволяє нам визначити функції та цілі здійснюваних проєктів в рамках Спільної політики безпеки і оборони ЄС.

Для оцінки військового потенціалу держав ЄС було використано дані рейтингового центру Global Firepower¹², а для аналізу оборонних витрат – статистичні матеріали Світового Банку¹³. Додатковими джерелами інформації слугували веб-сайт НАТО¹⁴ та сайти агентств ЄС¹⁵ і публікації у ЗМІ¹⁶.

Мета статті – дослідити роль держав ЦСЄ у формуванні та посиленні військової суб'єктності Європейського Союзу. **Завдання дослідження:** 1. проаналізувати військовий потенціал держав регіону та динаміку його розвитку; 2. дослідити кейси участі держав досліджуваного регіону у проєктах PESCO та визначити регіональних лідерів у оборонній сфері; 3. виокремити роль держав ЦСЄ у формуванні та розвитку військової суб'єктності ЄС; 4. обґрунтувати процес формування «безпекового фронтиру» у регіоні ЦСЄ в рамках військової суб'єктності ЄС.

Методи дослідження. У статті застосовано комплекс методів наукового дослідження, а саме: системний підхід (для розгляду військового потенціалу держав Центральної та Східної Європи як складної системи взаємопов'язаних елементів оборонної та безпекової політики), інституційний аналіз (для дослідження механізмів PESCO та інших безпекових ініціатив ЄС), порівняльний аналіз (для зіставлення військових потенціалів держав регіону), статистичний

⁵ Тишкун, Ю. (2022) «Вплив російсько-українського конфлікту на еволюцію суб'єктності Європейського Союзу в сучасній глобальній політиці», *The security architecture of European and Euro-Atlantic spaces*, pp. 219–229. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-225-8-16>.

⁶ Дорош, Л. (2023) «Реалізація проєктів Постійної структурованої співпраці у сфері безпеки та оборони Європейського Союзу: проблеми та виклики», *Гуманітарні візії*, 9(1), pp. 1–6. <https://doi.org/10.23939/shv2023.01.001>.

⁷ Дорош, Л. і Романик, В. (2020) «PESCO, CARD, EDF: Стратегія, аналіз та фінансування у сфері гарантування безпеки Європейського Союзу», *Гуманітарні візії*, 6(2), pp. 1–7. <https://doi.org/10.23939/shv2020.02.001>.

⁸ Магда, Є. (2017), «Концепт Центрально-Східної Європи в координатах гібридної загрози», *Вісник львівського університету*, (10), сс. 140–145. Доступно за: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/10_2017/23.pdf (Дата звернення: 1 березня 2025).

⁹ Chancellery of the Prime Minister of Republic of Poland (2025), “Poland’s Security Strategy: A Stronger Europe and Transatlantic Unity”, 4 March. Available at: <https://www.gov.pl/web/primeminister/polands-security-strategy-a-stronger-europe-and-transatlantic-unity> (Accessed: 10 March 2025).

¹⁰ Ministry of Defence of Czech Republic (2023), “Defence Strategy of Czech Republic”, Ministry of Defence of Czech Republic, Praha. Available at: https://www.mo.gov.cz/assets/en/ministry-of-defence/basic-documents/defence-strategy-of-the-czech-republic_2023_final.pdf (Accessed: 1 March 2025).

¹¹ EUR-Lex (2017) Council Decision (CFSP) 2017/2315 of 11 December 2017 establishing permanent structured cooperation (PESCO) and determining the list of participating Member States. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2017/2315/oj> (Accessed: 1 March 2025).

¹² Global Firepower (2025) 2025 Military Strength Ranking. Available at: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php> (Accessed: 10 March 2025).

¹³ World Bank (2024) Military expenditure (% of GDP). Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS> (Accessed: 1 March 2025).

¹⁴ Henderson, T. (2023) “NATO STANAG: A Comprehensive Overview”, *Contractlaboratory.com*. Available at: <https://outsourcing.contractlaboratory.com/nato-stanag/> (Дата звернення: 11 березня 2025).

¹⁵ PESCO (2025) List of PESCO Projects. Available at: <https://www.pesco.europa.eu/> (Accessed: 1 March 2025).

¹⁶ Karnitschnig, M. і Kosc, W. (2022) “Meet Europe’s coming military superpower: Poland”, *Politico*. Available at: <https://www.politico.eu/article/europe-military-superpower-poland-army/> (Accessed: 1 March 2025).

метод (для аналізу кількісних показників військових потенціалів держав ЦСЄ) та метод кейс-стаді (для вивчення окремих проєктів військової співпраці між державами регіону). Для формулювання висновків щодо ролі держав ЦСЄ у формуванні військової суб'єктності ЄС було застосовано логічні методи аналізу та синтезу.

Результати дослідження. Повномасштабна фаза російсько-української війни, яка розпочалась у лютому 2022 року стала найбільшим збройним конфліктом у Європі з часів Другої світової війни як за інтенсивністю, так і за рівнем загрози для сучасної системи безпеки, головно у регіоні ЦСЄ, формування якої розпочалось з розпадом СРСР та соцтабору на основі ідей та концептів євроатлантизму.

Російсько-українська війна стала каталізатором трансформації військової суб'єктності ЄС, особливо посиливши роль його східного флангу. Як зазначає британський військовий теоретик Лоуренс Фрідман, конфлікт досягнув критичної точки, що змушує східноєвропейські держави переглядати свої оборонні стратегії без надмірної опори на зовнішніх партнерів¹⁷. Одночасно зростає геополітична невизначеність через мінливість трансатлантичних відносин, що підштовхує ЄС до більшої стратегічної автономії. У цьому контексті український дослідник Ю. Тишкун відзначає формування «нетипової ідентичності» ЄС, під якою розуміється вид військової суб'єктності, де держави ЦСЄ відіграють ключову роль¹⁸.

За тезарусом EuroVoc¹⁹ до субрегіону Центральної та Східної Європи відносять 16 держав. Однак, у цьому субрегіоні нам слід виділити держави на східному фланзі ЄС, що почав формуватись у 2004 році, коли до ЄС доєдналися держави Балтії, Польща, Словаччина, Угорщина і Чеська Республіка та закінчив своє формування вже у 2007 році, коли до ЄС доєдналась Румунія та Болгарія.

Аналізуючи військову суб'єктність ЄС, слід сказати і про особливу роль НАТО у формуванні мілітарного східного флангу ЄС, а саме про розширення Альянсу, яке, подібно до розширення ЄС, відбулось після розпаду Організації Варшавського Договору (ОВД). В рамках четвертого розширення НАТО у 1999 році до Альянсу доєдналися Польща, Угорщина та Чехія; в рамках п'ятого розширення НАТО (2004 рік) до Альянсу увійшли Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Словаччина, Словенія та Румунія. Таким чином, східна частина ЄС та НАТО було остаточно сформована у 2007 році і до неї увійшли Польща, Чехія, Угорщина, Словаччина, Румунія, Болгарія, Литва, Естонія, Латвія²⁰.

Слід підкреслити і окремі аспекти участі держав у оборонних ініціативах ЄС, насамперед в рамках PESCO, що було утворено у 2017 році як механізм поглиблення оборонної співпраці держав-членів ЄС з метою розвитку їхніх оборонних спроможностей. Важливим аспектом співпраці держав ЄС в рамках PESCO є те, що переважно більша частина держав-членів Постійного структурованого співробітництва є членами НАТО, що розширює сфери військової співпраці між державами регіону²¹.

Провідну роль у формуванні військового східного флангу ЄС відіграє **Польща**. Ініціативи, у яких бере участь ця держава в рамках здійснення СПБО ЄС є різноманітними — від вдосконалення рівня воєнної мобільності та до розробки військових технологій. Важливою є участь Польщі у проєкті PESCO зі створення мережі логістичних хабів в Європі (Network of Logistic Hubs in Europe and Support to Operations, NetLogHubs)²². Кінцевою метою проєкту є утворення єдиної мережі транспортних баз, які б вирішили проблеми військової та гуманітарної логістики. Окрім цього, важливу роль відіграє і згадана вище програма Military Mobility (MM) — один з проєктів PESCO, метою якого є усунення проблем мобільності армій держав Європи, що вклю-

¹⁷ Freedman, L. (2025), "Europe's Moment of Truth", Comment is Freed | Substack. Available at: <https://samf.substack.com/p/europes-moment-of-truth> (Accessed: 1 March 2025).

¹⁸ Тишкун, Ю. (2022), Вказ. пр., сс. 219–229.

¹⁹ EUR-Lex (n.d.), "EuroVoc". Available at: https://eur-lex.europa.eu/browse/eurovoc.html?params=72,7206,5781#arrow_5781 (Accessed: 1 March 2025).

²⁰ Магда, Є. (2017), Вказ. пр., сс. 140–145.

²¹ EUR-Lex (2017), Op. cit.

²² Notes From Poland (2022), "Poland's land forces will be most powerful in Europe, says defence minister". Available at: <https://notesfrompoland.com/2022/07/29/polands-land-forces-will-be-most-powerful-in-europe-says-defence-minister/> (Accessed: 1 March 2025).

час усунення будь-яких бар'єрів у сфері оборони та у вдосконаленні військової інфраструктури держав регіону²³.

Ми можемо простежити тенденцію у збільшенні інвестицій в оборону та військових витрат Польщі. У 2022 році воєнні витрати Польщі становили 2.2% ВВП, коли вже у 2024 — 4.12%²⁴. Що ж до військового потенціалу, то загальна кількість військовослужбовців у Польщі налічує близько 200 тисяч осіб, а технічно-матеріальне забезпечення війська налічує понад 850 одиниць важкої бронетехніки²⁵. Слід також зазначити, що на озброєнні військово-морського флоту Польщі перебуває 3 фрегати, 2 корвети та навіть 1 підводний човен. Видання «Politico» зазначає, що беручи до уваги всі військові та оборонні реформи, у Польщі є всі шанси у майбутньому стати справжньою європейською «суперсилою»²⁶.

Чехія також відіграє важливу роль у формуванні військової суб'єктності ЄС в регіоні ЦСЄ. Загальна кількість військових у державі становить 28 000 осіб. Повітряні сили Чехії мають у розпорядженні 92 літаки та гелікоптери. Наземний потенціал обмежений 116 танками, 696 БТРами та 86 одиницями артилерії²⁷. Щодо фінансування, то російська агресія 2022 року змусила уряд Чехії у 2022 р. прийняти рішення про збільшення військового бюджету з метою виходу на рівень 2% від загального ВВП держави²⁸. Також Чеська Республіка є регіональним лідером з виробництва та експорту озброєнь. До важливих заводів ВПК цієї держави належать такі виробники, як «Česká Zbrojovka» та «Sellier & Bellot». Яскравим показником лідерства держави у регіоні як регіонального виробника озброєнь є сума експорту озброєнь, яка у 2022 році становила понад 30 мільярдів чеських крон²⁹. Щодо PESCO, то Чехія брала участь у проєкті зі спільного базування військ держав ЄС (Co-Basing). Наразі ця держава є координатором проєкту, в рамках якого оцінюються можливості засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ), що стоять на озброєнні держав ЄС та надаються рекомендації щодо використання існуючих зразків та розробки новітніх видів РЕБ установок (Electromagnetic Warfare Capability and Interoperability Programme for Future Joint Intelligence, Surveillance and Reconnaissance, JISR)³⁰. Результатом цього проєкту має стати прийняття загальної програми з підготовки фахівців з РЕБ та концепції застосування системи радіоелектронної боротьби.

Угорщина також володіє значним військовим потенціалом. Армія цієї держави налічує 40 тисяч осіб. Щодо витрат на сферу оборони, то станом на 2023 рік вони становили 2.12% ВВП³¹. У розпорядженні війська знаходиться понад 170 танків, 500 броньованих машин піхоти та 12 гаубиць. Повітряні сили мають на озброєнні 50 літаків та гелікоптерів³². Щодо співпраці в рамках PESCO, то окрім проєктів NetLogHubs та ММ, Угорщина бере участь, під головуванням Італії в проєкті з розробки інтегрованої системи ППО і ПРО наземного базування (Integrated Multi-Layer Air and Missile Defence System, IMLAND). Держава також бере участь у проєкті з розробки ракет малого радіусу дії класу «повітря-повітря» (Future Short-Range Air-to-Air Missile, FSRM)³³.

Словаччина має значно скромніший військовий потенціал, адже її армія налічує близько 20 тисяч осіб. До озброєння входять 44 танки, 380 БТРів, 8 самохідних САУ та 18 гаубиць³⁴. До ВПС Словаччини входять понад 37 одиниць військової техніки, серед яких 12 гелікоптерів та понад 10 літаків. Станом на 2023 рік уряд держави виділяв 2% від загального ВВП на потреби

²³ PESCO (2025), "List of PESCO Projects". Available at: <https://www.pesco.europa.eu/> (Accessed: 1 March 2025).

²⁴ World Bank (n.d.), Op. cit.

²⁵ Global Firepower (2025), Op. cit.

²⁶ Karnitschnig, M., Kosc, W. (2022), Op. cit.

²⁷ Global Firepower (2025), Op. cit.

²⁸ World Bank (n.d.), Op. cit.

²⁹ Dvořáková, M. (2022), "Numerous innovations for the Czech Armed Forces in 2022", Ministerstvo obrany a Armáda České republiky. Available at: <https://www.mo.gov.cz/en/ministry-of-defence/newsroom/news/numerous-innovations-for-the-czech-armed-forces-in-2022-232703> (Accessed: 1 March 2025).

³⁰ PESCO (2025), Op. cit.

³¹ World Bank (n.d.), Op. cit.

³² Global Firepower (2025), Op. cit.

³³ PESCO (2025), Op. cit.

³⁴ Global Firepower (2025), Op. cit.

оборони³⁵. Щодо участі у проєктах PESCO, то слід виокремити два особливо важливих проєкти. Першим є проєкт, в рамках якого розроблялась єдина європейська артсистема (Euroartillery). Хоча проєкт і є завершеним, слід підкреслити що внаслідок участі Словаччини у цьому проєкті, державою було розроблено САУ Zuzanna, яка успішно використовується ЗС України і сьогодні на полях російсько-української війни³⁶. Окрім цього, в рамках проєкту з розробки машин піхоти, а саме: бойової броньованої машини піхоти, штурмової машини-амфібії та легкої броньованої машини (Armoured Infantry Fighting Vehicle/ Amphibious Assault Vehicle/ Light Armoured Vehicle, AIFV/AAV/LAV) Словаччиною здійснюється розробка бази з досягнення максимального рівня спільного використання техніки, що сприятиме технічній інтеграції в рамках розвитку військової суб'єктності ЄС³⁷.

Румунія відіграє особливу роль у військовій сфері, витрачаючи на галузь оборони близько 2.9 мільярдів доларів США, що становить близько 2.5% від ВВП³⁸. Відповідно до даних центру «Global Firepower», загальна кількість особового складу армії Румунії становить близько 82 тисяч осіб. На відміну від Польщі, яка головно опирається на наземну військову міць у своїй оборонній доктрині, Румунія, будучи морською державою, окрім значної кількості сухопутної техніки (понад 3000 одиниць різноманітних РСЗВ, танків, БМП та БТРів) розвиває і військово-морський флот, який налічує 45 військових суден³⁹. Щодо участі Румунії у проєктах PESCO, то тут слід виокремити проєкти CRRT(Cyber Response Teams) та ММ. Будучи регіональним лідером у сфері забезпечення регіональної безпеки на морі, Румунія тісно співпрацює з Францією та Італією в рамках проєкту EPC (European Corvette) над розробкою єдиного європейського корвету⁴⁰. Слід зазначити і про проєкт з розробки єдиного дайверського обладнання (Deployable Modular Underwater Intervention Capability Package, DIVERPACK), що втілюється в рамках PESCO Румунією, Францією, Італією, Грецією та Болгарією. Метою цього проєкту є розробка єдиного обладнання для військових плавців-саперів⁴¹.

Болгарія посідає 85 місце за розміром армії у світі за рейтингом Global Firepower⁴². Загальні обсяги фінансування армії у Болгарії становлять близько 2% від загального ВВП держави⁴³. Щодо загальної кількості військовослужбовців, то армія налічує 37 тисяч військових. Доволі суттєвим є потенціал військово-повітряних сил, що налічує понад 66 засобів повітряної боротьби. Щодо сухопутних сил, то на озброєнні стоїть понад 400 танків, 590 броньованих транспортних автомобілів, 506 одиниць самохідної артилерії, понад 350 гаубиць та навіть 190 систем РСЗВ та ППО⁴⁴. Болгарія експортує доволі значні обсяги озброєнь, зокрема радянського зразку. До прикладу, у 2022 році експорт виріс на 200%⁴⁵. Також держава бере участь у багатьох проєктах PESCO, серед яких як і вже нам відомі проєкти ММ, NetLogHubs та DIVERPACK, так й інші важливі проєкти Постійного структурного співробітництва, такі як Role 2 Forward (Role 2F), Upgrade of Maritime Surveillance (UMS) та European Union Network of Diving Centres (EUNDC)⁴⁶. У рамках проєкту UMS, Болгарія разом з іншими морськими державами ЄС використовують можливості з вдосконалення засобів морського спостереження. Щодо проєкту Role 2F, то дер-

³⁵ World Bank (n.d.), Op. cit.

³⁶ Defence Industry Europe (2023), "Konstrukta Defence delivers two Zuzana 2 howitzers to Ukraine". Available at: <https://defence-industry.eu/konstrukta-defence-delivers-two-zuzana-2-howitzers-to-ukraine/> (Accessed: 1 March 2025).

³⁷ PESCO (2025), Op. cit.

³⁸ World Bank (n.d.), Op. cit.

³⁹ Global Firepower (2025), Op. cit.

⁴⁰ PESCO (2025), Op. cit.

⁴¹ Mejino-Lopez, J., Wolff, G.B. (2025), Op. cit., pp. 34–39.

⁴² Global Firepower (2025), Op. cit.

⁴³ World Bank (n.d.), Op. cit.

⁴⁴ Global Firepower (2025), Op. cit.

⁴⁵ Kotseva, A., Nikolov, K. (2023), "Bulgarian weapons exports up 200% since Ukraine war", Euractiv. Available at: <https://www.euractiv.com/section/politics/news/bulgarian-weapons-exports-up-200-since-ukraine-war/> (Accessed: 1 March 2025).

⁴⁶ Mitu, C., Kraft, L. (2020), "The European Union Network of Diving Centers (EUNDC) – A New European Capability", International Scientific Conference "Strategies XXI", Bucharest. Available at: <https://www.proquest.com/docview/2823694844?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true&sourcetype=Conference%20Papers%20&%20Proceedings> (Accessed: 1 March 2025).

жава тісно співпрацює з Францією, Фінляндією та Португалією під головуванням Іспанії у сфері військової хірургії. Не менш важливим є і участь Болгарії під головуванням Румунії у проєкті EUNDC, який доповнює DIVERACK за рахунок координації роботи дайвер-центрів, на яких відбувається підготовка водолазів-саперів⁴⁷.

Окрему роль у забезпеченні військового потенціалу східного флангу ЄС відіграють **держави Балтії**. Подібно до інших держав ЦСЄ, держави Балтії у процесі розвитку військової суб'єктності ЄС пріоритизують сферу мобільності, про що свідчить їх участь у проєктах MM та NetLogHubs⁴⁸.

Розпочнемо аналіз військового потенціалу держав Балтії з **Литви**. Збройні сили цієї держави налічують 23 тисячі особового складу та включають у себе 500 одиниць сухопутної техніки, 11 суден ВМФ та 10 літаків⁴⁹. Станом на 2025 рік Литва витрачає на оборону понад 1.5 млрд. євро що становить 3-4% загального ВВП⁵⁰. Однак держава прагне збільшити відсоток витрат на оборону до 5-6%⁵¹. Щодо оборонної співпраці в рамках Постійного структурованого співробітництва, то Литва головує у проєкті PESCO з розробки мобільних груп протидії кіберзагрозам — CRRT (Cyber Rapid Response Teams and Mutual Assistance in Cyber Security), роблячи свій внесок у загальну європейську безпеку⁵². Суть проєкту полягає у тому, щоб допомогти державам-учасникам у протидії кіберзагрозам, запобігаючи дублюванню повноважень НАТО у сфері кібербезпеки.

Наступною розглянемо **Естонію**, яка має військові витрати на рівні 3.5% ВВП⁵³. Кількість особового складу в армії становить 6500 осіб, а Збройні сили Естонії мають на озброєнні понад 200 БМП та САУ і 6 кораблів ВМФ, які гарантують безпеку держави з моря⁵⁴. Вагомою є і участь Естонії у проєктах PESCO. До прикладу, держава є координатором проєкту UGS (Unmanned Ground System) з розробки безпілотних транспортних і воєнних засобів. Інноваційна суть цього проєкту полягає у розробці роботизованих наземних дронів, які могли б стати засобами бойової підтримки армійських підрозділів. У цьому проєкті також бере участь і Польща, що вказує на співпрацю у сфері оборони у регіоні та на безпосереднє творення «безпекового фронтиру» в рамках ЦСЄ⁵⁵.

Насамкінець розглянемо **Латвію**. Ця держава має військові сили, які налічують 17 тисяч військовослужбовців. Збройні Сили Латвії мають на озброєнні близько 300 БМП різного виду, 4 гелікоптери та 17 кораблів ВМФ⁵⁶. У Латвії, подібно до інших держав регіону теж існує тенденція до підвищення витрат на оборону. У 2025 році вони становитимуть 4% від ВВП, а у 2026 році — зростуть до 5% ВВП держави⁵⁷. Основним для держави є відомий нам проєкт PESCO з військової мобільності, у якому беруть участь всі держави східного флангу ЄС. Латвія також бере участь у проєкті PESCO з розробки наземної безпілотної системи UGS та у проєкті зі створення мобільних груп з кібербезпеки CRRT. Також, беручи до уваги наявність флоту, Латвія є учасником програми Постійної структурованої співпраці з розробки морської протимінної системи (Maritime Semi-Autonomous Systems for Mine Countermeasures, MAS MCM). Суть участі у цій програмі полягає у розробці дронів-торпед, які можуть протистояти загрозі морського мінування⁵⁸.

⁴⁷ PESCO (2025), Op. cit.

⁴⁸ Defence Industry Europe (2024), Op. cit.

⁴⁹ Global Firepower (2025), Op. cit.

⁵⁰ World Bank (n.d.), Op. cit.

⁵¹ Aizsardzības ministrija (2025), "Defence budget of Latvia". Available at: <https://www.mod.gov.lv/en/about-us/defence-budget> (Accessed: 10 March 2025).

⁵² Defence Industry Europe (2024), Op. cit.

⁵³ World Bank (n.d.), Op. cit.

⁵⁴ Global Firepower (2025), Op. cit.

⁵⁵ Hodges, B. (2025), "Europe needs 'military Schengen' to keep Russian at bay, former NATO commander says", FTM. Available at: <https://www.ftm.eu/articles/interview-nato-top-official-ben-hodges> (Accessed: 1 March 2025).

⁵⁶ Global Firepower (2025), Op. cit.

⁵⁷ World Bank (n.d.), Op. cit.

⁵⁸ PESCO (2025), Op. cit.

Розглянувши військовий потенціал держав ЦСЄ у сфері оборони слід також виокремити *приклади їх співпраці*. Як вже було зазначено, держави регіону беруть участь у проєктах PESCO, що суттєво посилює функціонал СПБО ЄС через взаємодію в рамках військово-технічного співробітництва та оборонних ініціатив. Особливо важливими та показовими є проєкти PESCO, спрямовані на посилення логістичної інфраструктури, такі як Network of Logistic Hubs (NetLogHubs) та Military Mobility, у яких активну участь беруть більшість держав ЦСЄ⁵⁹. Проєкт NetLogHubs, очолюваний Німеччиною, має на меті створення мережі логістичних хабів на території ЄС, у тому числі на території Польщі та Румунії, що дозволить оптимізувати переміщення військ та техніки у випадку кризової ситуації⁶⁰. Military Mobility, ініційований Нідерландами за активної підтримки Литви та Естонії, спрямований на усунення бюрократичних та інфраструктурних перешкод для швидкого переміщення військ територією ЄС, що особливо важливо для східного флангу у контексті потенційної загрози з боку РФ⁶¹. Окремо слід зазначити, що співпраця у сфері логістики та створення спільних хабів набула особливої актуальності в контексті підтримки України під час війни. Таким чином, країни регіону ЦСЄ демонструють високий рівень залучення до військових сфер, від розробки водозащитного обладнання до створення військових кораблів, що у свою чергу вказує на високий рівень диверсифікації сфер ВПК. Особливо важливим є проведення спільних військових навчань ЄС, таких як EU Integrated Resolve та EU Rapid Deployment, в ході яких відпрацьовуються сценарії швидкого реагування на потенційні військові загрози. Важливим елементом співпраці є також спільні програми підготовки фахівців⁶², що свідчить про поступову інституціоналізацію військової суб'єктності ЄС та про утворення «безпекового фронтиру» в рамках ЄС на території держав ЦСЄ.

Важливою є і співпраця з НАТО, адже Альянс забезпечує колективну оборону відповідно до Статуту та сприяє стандартизації відповідно до Угоди про стандартизацію (Standartization Agreement, STANAG)⁶³. Досвід держав регіону у реформуванні армій є важливим фактором у розвитку військової суб'єктності ЄС та у її уніфікації. До того ж, наявність військ НАТО у регіоні створює додатковий рівень стримування потенційної російської агресії⁶⁴. Окрім цього, важливим елементом співпраці між НАТО та ЄС є проведення навчань НАТО в регіоні ЦСЄ, таких як Defender Europe та Steadfast Defender⁶⁵. Співпраця держав регіону з НАТО позитивно впливає на формування військової суб'єктності ЄС, створюючи основу для розвитку спільних європейських оборонних концептів.

Однак, існують і проблеми у творенні потужної та уніфікованої східної частини ЄС в рамках військової суб'єктності Європейського Союзу. Серед основних проблем слід виокремити різні рівні розвитку ВПК і нерівномірність організації військових бюджетів. Важливою проблемою є значна залежність від американських систем озброєння, що особливо актуалізується в контексті змін у зовнішньополітичному курсі США. Вагомою проблемою також є нерівномірний рівень сприйняття загроз, адже коли для держав Балтії та Польщі загроза з боку РФ є безпосередньою, то інші держави сприймають її як менш актуальну, що впливає на обсяги їхніх інвестицій у власні ВПК та у проєкти в рамках PESCO⁶⁶. Окремою проблемою є різноплановість проєктів PESCO, що створює проблему розрізненості і непослідовності новацій у систему безпеки.

⁵⁹ PESCO (2025), Op. cit.

⁶⁰ Puka, A. (2024), Op. cit.

⁶¹ Hodges, B., Lawrence, T., Wojcik, R. (2020), Op. cit.

⁶² Defence Industry Europe (2024), Op. cit.

⁶³ Henderson, T. (2023), Op. cit.

⁶⁴ NATO (2024), "NATO Assumes Command of AEGIS ASHORE Site in Poland". Available at: <https://ac.nato.int/archive/2024/nato-assumes-command-of-aegis-ashore-site-in-poland> (Accessed: 1 March 2025).

⁶⁵ NATO (2024), "History of NATO exercises". Available at: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/222847.htm> (Accessed: 1 March 2025).

⁶⁶ Hodges, B., Lawrence, T., Wojcik, R. (2020), "Until Something Moves: Reinforcing the Baltic Region in Crisis and War", ICDS/CEPA. Available at: <https://icds.ee/en/until-something-moves-reinforcing-the-baltic-region-in-crisis-and-war/> (Accessed: 1 March 2025).

Окремі науковці стверджують, що навіть якби всі проекти PESCO були б імplementовані на папері, це зовсім не означає їх успішне практичне функціонування⁶⁷.

Щодо перспектив розвитку східної частини ЄС у сфері військових спроможностей, то слід зазначити, що вони є доволі оптимістичними. Деякі науковці зазначають, що основним чинником набуття Європейським Союзом характеристик оборонного блоку є російсько-українська війна, яка змусила держави інвестувати більше коштів на сферу оборони та посприяла нарощенню власних оборонних можливостей як через експорт, так і за рахунок власних ВПК⁶⁸. Розвиток проєктів PESCO та утворення нових форматів регіональної співпраці свідчить про формування єдиного військового простору ЄС, де держави ЦСЄ відіграють особливу роль, виступаючи «безпековим фронтиром» ЄС. Перспективним є розвиток систем розвідки та попередження і вдосконалення функціонування Координованого щорічного звіту оборони (Coordinated Annual Review on Defence, CARD), адже в рамках подальшого поглиблення співпраці між державами ЄС з метою синхронізації оборонних доктрин на рівні Союзу такий процес підвищить ефективність інтеграції за допомогою планування на основі попередніх звітів⁶⁹.

Аналізуючи військові потенціали держав регіону, виокремивши перспективи та виклики розвитку військово-потужного регіону ЦСЄ в рамках ЄС, важливо підкреслити стратегічну роль цих держав у формуванні «безпекового фронтиру» на східному фланзі Європейського Союзу. Зміна геополітичної ситуації у регіоні внаслідок російсько-української війни призвела до трансформації ролі держав східного флангу ЄС з «периферійних» у ключових акторів формування європейської оборонної політики⁷⁰. Процес формування «безпекового фронтиру» включає активну трансформацію та уніфікацію військових потенціалів, стратегічних підходів та безпекових пріоритетів держав. У рамках цього процесу держави ЦСЄ відіграють ключові ролі, виступаючи «щитом» Європейського Союзу, стримуючи потенційну агресію з боку РФ. Важливим у цьому є і процес трансляції бачення безпекових загроз на загальноєвропейський рівень державами досліджуваного регіону. Окрім цього, процес формування та посилення військової суб'єктності ЄС характеризується нарощенням військового потенціалу державами регіону ЦСЄ, що проявляється у зростанні оборонних бюджетів, модернізації збройних сил та активній участі в оборонних ініціативах ЄС.

Окремо слід порівняти динаміку розвитку оборонного потенціалу держав ЦСЄ з традиційними лідерами безпекової політики ЄС — Францією та Німеччиною. Варто зазначити, що хоча ФРН та Франція все ще є абсолютними лідерами за загальними обсягами військових бюджетів та чисельністю збройних сил, саме держави ЦСЄ демонструють вищі темпи зростання оборонних витрат⁷¹. Особливо це стосується Польщі, яка у 2024 році досягла показника понад 4% ВВП на оборону, що перевищує відповідні показники західноєвропейських союзників⁷². Також показовим є те, що держави ЦСЄ активніше залучені до транскордонних проєктів військово-технічної співпраці в рамках ЄС ніж вищезазначені держави Західної Європи⁷³. Однак, державам ЦСЄ все ще бракує стратегічного досвіду та інфраструктурно-логістичного потенціалу, який мають Франція та Німеччина для проєкції військової могутності на глобальному рівні. В межах сучасних загроз, для держав цього регіону властивою є висока динаміка та диверсифікація військово-технічного розвитку, намагання синхронізувати оборонні доктрини та сформувати регіональні безпекові ініціативи в рамках ЄС. Верифікуючим є твердження генерала Бена Ходжеса про те, що саме держави ЦСЄ є ключовими елементами нової системи стримування РФ⁷⁴. Така перекаваліфікація держав ЦСЄ своєї ролі «споживачів» колективної безпеки НАТО до її «постачальників» в рамках ЄС створює новий формат регіональної військової суб'єктності⁷⁵. На інституційному та нормативному рівнях, формування «безпекового фронти-

⁶⁷ Дорош, Л. (2023), Вказ. пр., сс. 1–6.

⁶⁸ Puka, A. (2024), Op. cit.

⁶⁹ Дорош, Л. і Романик, В. (2020), Вказ. пр., сс. 1–7.

⁷⁰ Магда, Є. (2017), Вказ. пр., сс. 140–145.

⁷¹ Mejino-Lopez, J., Wolff, G.B. (2025), Op. cit., pp. 34–39.

⁷² World Bank (n.d.), Op. cit.

⁷³ Hodges, B., Lawrence, T., Wojcik, R. (2020), Op. cit.

⁷⁴ Hodges, B., Lawrence, T., Wojcik, R. (2020), Op. cit.

⁷⁵ Mejino-Lopez, J., Wolff, G.B. (2025), Op. cit., pp. 34–39.

ру» супроводжується створенням відповідних механізмів координації через спільні проекти, зокрема в рамках PESCO.

Підсумовуючи, слід зазначити, що держави ЦСЄ є важливими акторами у формуванні військової суб'єктності Європейського Союзу. Аналіз їхньої участі у проєктах PESCO та оцінка військового потенціалу виявили чіткий розподіл сфер спеціалізації та відповідальності. Польща виступає регіональним лідером за обсягом сухопутних сил. Чехія, Угорщина, Словаччина, Румунія та Болгарія роблять значний внесок у розвиток військово-промислових комплексів та експорт озброєнь, забезпечуючи технологічне підґрунтя для розвитку оборонної інтеграції. При цьому, Румунія додатково концентрує свою увагу на розвитку військово-морського потенціалу. Держави Балтії спеціалізуються на протидії кіберзагрозам та гібридним атакам, що відображає їхнє розуміння сучасних викликів безпеки. Під час дослідження нами було виявлено, що військові потенціали держав регіону підсилюються в умовах повномасштабної стадії російсько-української війни, яка виступає каталізатором європейської військової інтеграції. Важливо підкреслити, що збільшення кількості та інтенсивності регіональних загроз неминуче посилює рівень консолідації держав ЄС у сфері оборони.

Держави ЦСЄ, які раніше розглядалися як периферійні у військовому та безпековому вимірах, трансформуються в ключових акторів та мають прямий вплив на формування не лиш регіональної, але й загальноєвропейської оборонної політики. Це підтверджується їхньою активною участю у проєктах PESCO, зростанням оборонних витрат та розвитком різноманітних сфер військової діяльності – від сухопутних сил до кібербезпеки.

Детальне окреслення перспектив розвитку «безпекового фронтиру» дозволяє практично та теоретично окреслити нову роль держав регіону ЦСЄ, які вже не є суто реципієнтами безпеки від НАТО, а стають її активними суб'єктами та акторами, зокрема в рамках ЄС та формують порядок денний і визначають пріоритети розвитку військової суб'єктності ЄС.

Хоча держави регіону ЦСЄ ще не досягли рівня безпекового впливу та оборонно-військового потенціалу Франції та Німеччини, важливою є їхня стратегічна цінність для ЄС, адже нарощення ними військових потенціалів позитивно впливає на всю систему безпеки та оборони в рамках ЄС. Особливо показовим є процес збільшення оборонних витрат державами регіону, а також активніше залучення держав ЦСЄ до транскордонних проєктів військово-технічної співпраці в рамках Європейського Союзу. Рівні участі держав регіону в проєктах PESCO демонструють прагнення цих країн до поглиблення співпраці у військовій сфері та формування нових механізмів оборонної взаємодії, що в перспективі сприятиме подальшому розвитку військової суб'єктності ЄС.

Подальші дослідження можуть зосередитися на вивченні шляхів подолання відмінностей в оборонних потенціалах між державами східного та західного флангів ЄС та на розробці моделей інтеграції національних оборонних стратегій в рамках військової суб'єктності Європейського Союзу.

Список джерел

1. Дорош, Л. (2023), «Реалізація проєктів Постійної структурованої співпраці у сфері безпеки та оборони Європейського Союзу: проблеми та виклики», *Гуманітарні візії*, 9(1), сс. 1–6. <https://doi.org/10.23939/shv2023.01.001>.
2. Дорош, Л. і Романик, В. (2020), «PESCO, CARD, EDF: Стратегія, аналіз та фінансування у сфері гарантування безпеки Європейського Союзу», *Гуманітарні візії*, 6(2), сс. 1–7. <https://doi.org/10.23939/shv2020.02.001>.
3. Магда, Є. (2017), «Концепт Центрально-Східної Європи в координатах гібридної загрози», *Вісник львівського університету*, (10), сс. 140–145. Доступно за: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/10_2017/23.pdf (Дата звернення: 1 березня 2025).
4. Тишкун, Ю. (2022), «Вплив російсько-українського конфлікту на еволюцію суб'єктності Європейського Союзу в сучасній глобальній політиці», *The security architecture of European and Euro-Atlantic spaces*, сс. 219–229. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-225-8-16>.
5. Aizsardzības ministrija (2025), “Defence budget of Latvia”. Available at: <https://www.mod.gov.lv/en/about-us/defence-budget> (Accessed: 10 March 2025).

6. Chancellery of the Prime Minister of Republic of Poland (2025), “*Poland’s Security Strategy: A Stronger Europe and Transatlantic Unity*”, 4 March. Available at: <https://www.gov.pl/web/primeminister/polands-security-strategy-a-stronger-europe-and-transatlantic-unity> (Accessed: 10 March 2025).
7. Defence Industry Europe (2023), “*Konstrukta Defence delivers two Zuzana 2 howitzers to Ukraine*”. Available at: <https://defence-industry.eu/konstrukta-defence-delivers-two-zuzana-2-howitzers-to-ukraine/> (Accessed: 1 March 2025).
8. Defence Industry Europe (2024), “*Fostering a culture of collaboration: PESCO projects are ambitious, inclusive*”. Available at: <https://defence-industry.eu/fostering-a-culture-of-collaboration-pesco-projects-are-ambitious-inclusive/> (Accessed: 1 March 2025).
9. Dvořáková, M. (2022), “Numerous innovations for the Czech Armed Forces in 2022”, *Ministerstvo obrany a Armada České republiky*. Available at: <https://www.mo.gov.cz/en/ministry-of-defence/newsroom/news/numerous-innovations-for-the-czech-armed-forces-in-2022-232703> (Accessed: 1 March 2025).
10. Kotseva, A., Nikolov, K. (2023), “Bulgarian weapons exports up 200% since Ukraine war”, *Euractiv*. Available at: <https://www.euractiv.com/section/politics/news/bulgarian-weapons-exports-up-200-since-ukraine-war/> (Accessed: 1 March 2025).
11. EUR-Lex (n.d.), “EuroVoc”. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/browse/eurovoc.html> (Accessed: 1 March 2025).
12. EUR-Lex (2017), “*Council Decision (CFSP) 2017/2315 of 11 December 2017 establishing permanent structured cooperation (PESCO) and determining the list of participating Member States*”. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2017/2315/oj> (Accessed: 1 March 2025).
13. Freedman, L. (2025), “Europe’s Moment of Truth”, *Comment is Freed | Substack*. Available at: <https://samf.substack.com/p/europes-moment-of-truth> (Accessed: 1 March 2025).
14. Global Firepower (2025), “*2025 Military Strength Ranking*”. Available at: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php> (Accessed: 10 March 2025).
15. Henderson, T. (2023), “NATO STANAG: A Comprehensive Overview”, *Contractlaboratory.com*. Available at: <https://outsource.contractlaboratory.com/nato-stanag/> (Accessed: 11 March 2025).
16. Hodges, B. (2025), “Europe needs ‘military Schengen’ to keep Russian at bay, former NATO commander says”, *FTM*. Available at: <https://www.ftm.eu/articles/interview-nato-top-official-ben-hodges> (Accessed: 1 March 2025).
17. Hodges, B., Lawrence, T., Wojcik, R. (2020), “Until Something Moves: Reinforcing the Baltic Region in Crisis and War”, *ICDS/CEPA*. Available at: <https://icds.ee/en/until-something-moves-reinforcing-the-baltic-region-in-crisis-and-war/> (Accessed: 1 March 2025).
18. Karnitschnig, M., Kosc, W. (2022), “Meet Europe’s coming military superpower: Poland”, *Politico*. Available at: <https://www.politico.eu/article/europe-military-superpower-poland-army/> (Accessed: 1 March 2025).
19. Mejino-Lopez, J., Wolff, G.B. (2025), “Boosting the European Defence Industry in a Hostile World”, *Intereconomics*, 60(1), pp. 34–39. <https://doi.org/10.2478/ie-2025-0007>.
20. Meyer, C.O., Van Osch, T., Reykers, Y. (2024), “From EU battlegroups to Rapid Deployment Capacity: learning the right lessons?”, *International Affairs*, 100(1), pp. 181–201. <https://doi.org/10.1093/ia/iia247>.
21. Ministry of Defence of Czech Republic (2023), “*Defence Strategy of Czech Republic*”, Ministry of Defence of Czech Republic, Praha. Available at: https://www.mo.gov.cz/assets/en/ministry-of-defence/basic-documents/defence-strategy-of-the-czech-republic_2023_final.pdf (Accessed: 1 March 2025).
22. Mitu, C., Kraft, L. (2020), “The European Union Network of Diving Centers (EUNDC) – A New European Capability”, *International Scientific Conference “Strategies XXI”*, Bucharest. Available at: <https://www.proquest.com/docview/2823694844?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true&sourcetype=Conference%20Papers%20&%20Proceedings> (Accessed: 1 March 2025).
23. NATO (2024), “*History of NATO exercises*”. Available at: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/222847.htm> (Accessed: 1 March 2025).
24. NATO (2024), “*NATO Assumes Command of AEGIS ASHORE Site in Poland*”. Available at: <https://ac.nato.int/archive/2024/nato-assumes-command-of-aegis-ashore-site-in-poland> (Accessed: 1 March 2025).

25. Notes From Poland (2022), “*Poland’s land forces will be most powerful in Europe, says defence minister*”. Available at: <https://notesfrompoland.com/2022/07/29/polands-land-forces-will-be-most-powerful-in-europe-says-defence-minister/> (Accessed: 1 March 2025).

26. PESCO (2025), “*List of PESCO Projects*”. Available at: <https://www.pesco.europa.eu/> (Accessed: 1 March 2025).

27. Puka, A. (2024), “EU Strategic Autonomy and Defence Capabilities After the Russian Invasion in Ukraine”, *EU Geopolitical Actorness in a Changing World*. Available at: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=vX5JEQAQBAJ&oi=fnd&pg=PA309&ots=jRW T31WdAN&sig=jBnl-8nFTvvR9US93HljIpgSAAA&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (Accessed: 1 March 2025).

28. World Bank (n.d.), “*Military expenditure (% of GDP)*”. Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS> (Accessed: 1 March 2025).

References

1. Dorosh, L. (2023), “Realizatsiia proektiv Postiinoi strukturovannoi spivpratsi u sferi bezpeky ta oborony Yevropeiskoho Soiuzu: problemy ta vyklyky”, *Humanitarni vizii*, 9(1), sc. 1–6. <https://doi.org/10.23939/shv2023.01.001>.

2. Dorosh, L. i Romanyk, V. (2020), “PESCO, CARD, EDF: Stratehiia, analiz ta finansuvannia u sferi harantuvannia bezpeky Yevropeiskoho Soiuzu”, *Humanitarni vizii*, 6(2), sc. 1–7. <https://doi.org/10.23939/shv2020.02.001>.

3. Mahda, Ye. (2017), “Kontsept Tsentralno-Skhidnoi Yevropy v koordynatakh hibrydnoi zahrozy”, *Visnyk Ivivskoho universytetu*, (10), sc. 140–145. Available at: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/10_2017/23.pdf (Accessed: 1 March 2025).

4. Tyshkun, Yu. (2022), “Vplyv rosiisko-ukrainskoho konfliktu na evoliutsiiu subiektnosti Yevropeiskoho Soiuzu v suchasni hlobalni politytsi”, *The security architecture of European and Euro-Atlantic spaces*, sc. 219–229. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-225-8-16>.

5. Aizsardzibas ministrija (2025), “*Defence budget of Latvia*”. Available at: <https://www.mod.gov.lv/en/about-us/defence-budget> (Accessed: 10 March 2025).

6. Chancellery of the Prime Minister of Republic of Poland (2025), “*Poland’s Security Strategy: A Stronger Europe and Transatlantic Unity*”, 4 March. Available at: <https://www.gov.pl/web/primemister/polands-security-strategy-a-stronger-europe-and-transatlantic-unity> (Accessed: 10 March 2025).

7. Defence Industry Europe (2023), “*Konstrukta Defence delivers two Zuzana 2 howitzers to Ukraine*”. Available at: <https://defence-industry.eu/konstrukta-defence-delivers-two-zuzana-2-howitzers-to-ukraine/> (Accessed: 1 March 2025).

8. Defence Industry Europe (2024), “*Fostering a culture of collaboration: PESCO projects are ambitious, inclusive*”. Available at: <https://defence-industry.eu/fostering-a-culture-of-collaboration-pesco-projects-are-ambitious-inclusive/> (Accessed: 1 March 2025).

9. Dvořakova, M. (2022), “Numerous innovations for the Czech Armed Forces in 2022”, *Ministerstvo obrany a Armada České republiky*. Available at: <https://www.mo.gov.cz/en/ministry-of-defence/newsroom/news/numerous-innovations-for-the-czech-armed-forces-in-2022-232703> (Accessed: 1 March 2025).

10. Kotseva, A., Nikolov, K. (2023), “Bulgarian weapons exports up 200% since Ukraine war”, *Euractiv*. Available at: <https://www.euractiv.com/section/politics/news/bulgarian-weapons-exports-up-200-since-ukraine-war/> (Accessed: 1 March 2025).

11. EUR-Lex (n.d.), “*EuroVoc*”. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/browse/eurovoc.html> (Accessed: 1 March 2025).

12. EUR-Lex (2017), “*Council Decision (CFSP) 2017/2315 of 11 December 2017 establishing permanent structured cooperation (PESCO) and determining the list of participating Member States*”. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2017/2315/oj> (Accessed: 1 March 2025).

13. Freedman, L. (2025), “Europe’s Moment of Truth”, *Comment is Freed | Substack*. Available at: <https://samf.substack.com/p/europes-moment-of-truth> (Accessed: 1 March 2025).

14. Global Firepower (2025), “*2025 Military Strength Ranking*”. Available at: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php> (Accessed: 10 March 2025).

15. Henderson, T. (2023), "NATO STANAG: A Comprehensive Overview", *Contractlaboratory.com*. Available at: <https://outsourcing.contractlaboratory.com/nato-stanag/> (Accessed: 11 March 2025).
16. Hodges, B. (2025), "Europe needs 'military Schengen' to keep Russian at bay, former NATO commander says", *FTM*. Available at: <https://www.ftm.eu/articles/interview-nato-top-official-ben-hodges> (Accessed: 1 March 2025).
17. Hodges, B., Lawrence, T., Wojcik, R. (2020), "Until Something Moves: Reinforcing the Baltic Region in Crisis and War", *ICDS/CEPA*. Available at: <https://icds.ee/en/until-something-moves-reinforcing-the-baltic-region-in-crisis-and-war/> (Accessed: 1 March 2025).
18. Karnitschnig, M., Kosc, W. (2022), "Meet Europe's coming military superpower: Poland", *Politico*. Available at: <https://www.politico.eu/article/europe-military-superpower-poland-army/> (Accessed: 1 March 2025).
19. Mejino-Lopez, J., Wolff, G.B. (2025), "Boosting the European Defence Industry in a Hostile World", *Intereconomics*, 60(1), pp. 34–39. <https://doi.org/10.2478/ie-2025-0007>.
20. Meyer, C.O., Van Osch, T., Reykers, Y. (2024), "From EU battlegroups to Rapid Deployment Capacity: learning the right lessons?", *International Affairs*, 100(1), pp. 181–201. <https://doi.org/10.1093/ia/iia247>.
21. Ministry of Defence of Czech Republic (2023), "Defence Strategy of Czech Republic", Ministry of Defence of Czech Republic, Praha. Available at: https://www.mo.gov.cz/assets/en/ministry-of-defence/basic-documents/defence-strategy-of-the-czech-republic_2023_final.pdf (Accessed: 1 March 2025).
22. Mitu, C., Kraft, L. (2020), "The European Union Network of Diving Centers (EUNDC) – A New European Capability", *International Scientific Conference "Strategies XXI"*, Bucharest. Available at: <https://www.proquest.com/docview/2823694844?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true&sourcetype=Conference%20Papers%20&%20Proceedings> (Accessed: 1 March 2025).
23. NATO (2024), "History of NATO exercises". Available at: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/222847.htm> (Accessed: 1 March 2025).
24. NATO (2024), "NATO Assumes Command of AEGIS ASHORE Site in Poland". Available at: <https://ac.nato.int/archive/2024/nato-assumes-command-of-aegis-ashore-site-in-poland> (Accessed: 1 March 2025).
25. Notes From Poland (2022), "Poland's land forces will be most powerful in Europe, says defence minister". Available at: <https://notesfrompoland.com/2022/07/29/polands-land-forces-will-be-most-powerful-in-europe-says-defence-minister/> (Accessed: 1 March 2025).
26. PESCO (2025), "List of PESCO Projects". Available at: <https://www.pesco.europa.eu/> (Accessed: 1 March 2025).
27. Puka, A. (2024), "EU Strategic Autonomy and Defence Capabilities After the Russian Invasion in Ukraine", *EU Geopolitical Actorness in a Changing World*. Available at: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=vX5JEQAQBAJ&oi=fnd&pg=PA309&ots=jRW T31WdAN&sig=jBnl-8nFTvvR9US93HljIpgSAAA&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (Accessed: 1 March 2025).
28. World Bank (n.d.), "Military expenditure (% of GDP)". Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS> (Accessed: 1 March 2025).

Стаття надійшла / Received: 14.03.2025

Схвалено / Accepted: 26.06.2025